

власності. Таким чином, протягом XVII–XVIII ст. Борисоглібський монастир сформував достатньо потужний земельний домен.

Список літератури

1. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). – К.: Темпора, 2006. – 496 с.
2. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Кн. 4. — Чернигов : Земская тип., 1873. – 256 с.
3. Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. / Юрій Мицик // Сіверянський літопис. – 1992. – №1/2. – С. 100–116.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського, ф. 204, № 41.
5. Степанков В. С. Аграрна політика Богдана Хмельницького (1648 – 1657) / В. С. Степанков // Феодалізм на Україні: Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 52–65.
6. Макарий (Булгаков М.П.) История русской церкви Кн.7 : Период самостоятельности Русской Церкви (1589-1881). Патриаршество в России (1589–1720). – М., 1996. – 670 с.: ил.
7. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДАК України), ф. 51, оп. 3, спр. 15204.
8. Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни / Юрій Мицик // Сіверянський літопис. – 1999. – № 3. – С. 3–34.
9. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / Матеріали до українського дипломатарію. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського. Наукове товариство імені Шевченка. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Київ-Львів – 2004.–1088 с.
10. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд.: С. О. Павленко. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 1144 с.
11. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 53.
12. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 68.
13. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 144.
14. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 120.
15. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 118.
16. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 96.
17. Горін С. Заповіти як джерело дослідження історії монастирів Волині XVI – першої половини XVII ст. // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2009. – Т. 19. – Кн. 1. – С. 19–35.
18. ЦДАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 120.

Данило Рига (Чернігів), молодший науковий співробітник Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»

З історії архітектурної споруди доби українського козацтва – Катерининської церкви в Чернігові у 20-30-ті роки ХХ століття

Антирелігійна політика, яку впроваджувала радянська влада з перших часів своєї діяльності, мала на меті всебічне нищення пам'яток культового значення. В цьому відношенні доволі багато споруд, які використовувались церквою для релігійних потреб, мали також історико-культурну цінність.

Катерининська церква, що розташована в Чернігові, – унікальна пам'ятка архітектури, яка мала свою поважну історію. Її будівництво було завершено на початку XVIII ст.

У 20-х роках XX ст. Катерининську церкву не оминула доля культових споруд, які перетворювались на склади або підлягали руйнуванню.

У 1926 р. Чернігівський держмузей прохав окрвиконком вжити заходів щодо ремонту Катерининської церкви. Директор Чернігівського держмузею М. Вайнштейн у своєму зверненні до окрвиконкому про необхідність ремонту Катерининської церкви вказував: «Церкву цю збудовано на початку XVIII століття полковником чернігівським Яковом Лизогубом і вона є дуже цінним зразком української архітектури пізнього бароко, відбиваючи в собі ті форми, що повстали в бароко під впливом місцевого народного дерев'яного будівництва (п'ятибанна церква з п'ятьох з'єднаних восьмериків з багатою ліпною обробкою всіх фасадів, що нагадує різьблені дерев'яні прикраси). Церква ця завжди цікавила наукові кола УСРР і вимагає, як один з дуже нечисленних зразків подібних будов, як найдбайливішої охорони. При останньому огляді церкви виявилось, що одна з бань дуже похилилася і загрожує падінням, дах одного з восьмериків дуже попсувався (пропускає воду), від чого руйнується вся північна сторона церкви; крім того в підмуркові в багатьох місцях облуплене тинькування й повибивана цегла, що загрожує цілості всього будинку. Отож, зважаючи на велике культурне історичне значення цього будинку, Чернігівський держмузей прохає вжити заходів до спішного ремонтування під доглядом музею, що необхідно перевести ще в цьому будівельному сезоні» [1, Арк. 385-385 (зв)].

Але ремонт церкви, на належному рівні, зважаючи на закриття і руйнацію культових споруд, не був виконаний. Саме на кінець 20-х – поч. 30-х років XX ст. в Україні впроваджувалась у життя найбільша кампанія з передачі Рудметалторгу дзвонів [2, с. 51–52]. В цей час, як свідчать історичні джерела, з Катерининської церкви було вилучено п'ять дзвонів [3, Арк. 64].

13 січня 1930 р. директор Чернігівського музею і за сумісництвом вчений охоронець новоствореного Чернігівського державного історико-культурного заповідника М. Вайнштейн звертався до Чернігівського окрвиконкому, вважаючи за необхідне зберегти пам'ятки культури виключної художньої ваги – дзвони, які знаходились у колишньому Спаському соборі та Троїцькому і Єлицькому заповіднику [4, Арк. 5].

В цей час Рудметалторг розгорнув широку діяльність, збираючи кольоровий метал для потреб промисловості. У Чернігові, не зважаючи на унікальну історико-архітектурну цінність Спасо-Преображенського собору XI ст., почали руйнування дзвіниці з метою вилучення так званого Потьомкінського дзвону XVIII ст. роботи майстра Коровкіна (вага дзвону приблизно 840 пудів). Українським комітетом охорони пам'яток історії та культури було видано розпорядження, в якому підкреслювалось, що руйнування дзвіниці відбувається, незважаючи на протести Наркомпроса і існуючі закони. УКОПІК закликав слідкувати за закриттям церков і своєчасно вилучати предмети, які мають культурну цінність з брухту Рудметалторгу. Але на місцях ці розпорядження фактично не виконувалися. Так, у Чернігові, не зважаючи на правові документи по цих питаннях, протест Наркомпоса УСРР про заборону Чернігівському окружному виконкому знімати дзвони, які мають значення пам'ятників дав-

нього українського мистецтва, був відхилений секретаріатом ВУЦИК [5, с.112-113]. У 1931 р. М. Вайнштейн був змушений скласти з себе повноваження директора музею. Це було обумовлено постійним цькуванням з боку місцевих органів влади. У 1931 р. М. Вайнштейн виїхав з Чернігова. Одночасно вільною залишалася посада вченого охоронця Чернігівського державного історико-культурного заповідника. В цьому ж році її обіймає І. Строкун.

Місцеві пам'яткоохоронці у 1930 р. обґрунтували ідею створення на базі Спаського цвинтаря Антирелігійного музейного містечка. Задля цього вони пропонували включити до історико-культурного заповідника Борисо-Глібський собор П'ятницьку і Катерининську церкви. Наприкінці 1930 – на початку 1931 р. вчений охоронець Чернігівського держзаповідника І. Строкун звернувся за підтримкою відповідних планів до НКО УСРР, УКОПК та Київської крайової інспектури [6, Арк. 78].

В результаті до 1932 р. вдалося поставити на консервацію П'ятницьку церкву та передати Катерининську церкву під архівосховище. Однак заповідна форма їх охорони так і не була запроваджена [7, с.88].

У 1932 р. в Катерининській церкві було проведено останнє богослужіння, а наступного 1933 р. Катерининська церква була закрита, і перетворена на відділ Чернігівського обласного архіву.

Таким чином, Катерининську церкву у Чернігові не оминула доля інших культових споруд. Незважаючи на свою історико-культурну цінність і значення, церква все ж таки була закрита. В цілому антирелігійна політика з руйнування культових споруд, на кінець 30-х років ХХ ст. була успішно втілена у життя.

На кінець 30-х років ХХ ст. у Чернігові вже не існувало жодного діючого храму. Всі культові споруди на той час були якщо не закриті, то перетворені на склади або фактично зруйновані.

Тільки після окупації Чернігова німецько-фашистськими військами богослужіння у храмах Чернігова було відновлено. Але це вже інша історія...

Список літератури

1. Держархів Чернігівської області, ф.р. 67, оп.1, спр.279. – Арк. 385-385 (зв).
2. Качан Р. Доля церковних дзвонів Чернігівщини (кінець 20-х — поч. 30-х рр. ХХ ст.) // Пам'ятки християнської культури Чернігівщини (матеріал наукової конференції). – Чернігів, 2002. – С.51–52.
3. Держархів Чернігівської області, ф.р. 67, оп. 1, спр.483. – Арк.64.
4. Держархів Чернігівської області, ф.р. 67, оп.1, спр.473. – Арк.5.
5. Хвалина Ю. В. Государственная политика конца 20-х нач. 30-х годов по отношению к историко-архитектурному наследию и ее последствия // 1000 років Чернігівській єпархії: Тези доп. церковно-істор. конф. – Чернігів, 1992. — С.112–113.
6. Центральний держархів вищих органів влади, ф. 166, оп. 9, спр. 1483. — Арк. 78.
7. Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні (1917–1941 рр.). – К., 1995. – Ч. 2. – С. 88.